

CIGRE ÜNİVERSİTELERLE BULUŞUYOR

TRABZON'DA ELEKTRİĞİN MACERASI

Dr. Öğr. Üyesi Fatih M. Nuroğlu

Mühendislik Fakültesi
Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü
Karadeniz Teknik Üniversitesi

İmparatorluk Döneminde Elektrik

Osmanlı Devlet'inde elektrik enerjisi ilk olarak aydınlatma sistemleri üzerinde kullanılmak amacıyla düşünülmüştür. İmtiyaz (yap - işlet) verilerek gerçekleştirilmek istenmiş ve çeşitli adımlar atılmıştır.

Verilen İmtiyazlar:

- 1875'te bir Fransız şirketine İstanbul'un 5 yıl ile İstanbul'un Üsküdar semti, Selanik, Edirne, Sinop, Konya, Tarsus, İzmir ve Bursa'nın 4 senelik elektrikli aydınlatma deneme çalışmasının imtiyazı verilmiştir.

Ancak anlaşma yapılmasına rağmen elektrikli aydınlatma konusunda herhangi bir gelişme olmamıştır. Daha sonraki yıllarda şehirlerin elektrik imtiyazları ayrı ayrı verilmeye başlanmıştır.

- 1902 Tarsus
- 1914 Silahtarağa

İmparatorluk Döneminde Trabzon

- Bir Osmanlı Anonim Şirketi teşkil edilerek Trabzon ve Samsun şehirlerinin elektrikle aydınlatılması ve telefon hattı imtiyazlarının mahalli belediyelere verilmesi hususunda Trabzon Vilayeti Genel Meclisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne bir mazbata gönderilir ve bu mazbata başvuru makam tarafından 18 Nisan 1325 (1 Mayıs 1909) tarihinde Ticaret ve Nafia Nezareti'ne sunulur.
- Trabzon elektrik ve telefon tesisatını yapmak üzere Vilayet Genel Meclisi tarafından yapılan imtiyaz başvurusu reddedilir.
- 1914 tarihli mazbata ile Gürcüzade Osman Nuri Bey Trabzon'da Elektrik Üretim fabrikası açma, dağıtım hatlarının çekilmesi ve elektrik hanelere iletilmesi imtiyazını almıştır.
- Rus işgalinden sonra Gaz lambalarıyla aydınlatılmakta olan şehrin elektrikle aydınlatılması için belediye tarafından başlatılan teşebbüs askeriye tarafından desteklenir ve III. Ordu Komutanı Vehip Paşa tarafından belediyeye 2 motor verilir. Lamba ve diğer gerekli malzemeler ise belediyece Batum'dan getirilir.

İmparatorluk Döneminde Trabzon

25 Ocak 1920'de Trabzon Valisi olan Hamit Bey, göreve geldikten hemen sonra elektrik işini tekrar ele alır. Bu ikinci teşebbüste şehrin tamamen aydınlatılması düşünülmüş ve bu tesisatın bir kısmı kısa sürede tamamlanarak şehrin bir kısmına elektrik verilir.

Aynı yılın Haziran ayı ortalarında ise yeni elektrik tesisatının bütün noksanları tamamlanarak faaliyete sokulur.

Hamit Kapancı
(Trabzon Valisi, Trabzon ilk mebusu)

İmparatorluk Döneminde Trabzon

Mühendis Josef Mamatsi Charli tarafından hazırlanan 27 Haziran 1921 tarihli projeye göre; Hacı Mehmed mevkiinde 1.000 beygir gücü kuvvetinde bir santral kurulması halinde, bu kuvvetin bir kısmı su tulumalarını işletecek, geri kalan 630 beygir/463 watt'lık kuvvetle 16 mamluk 10.000 elektrik lambası yakılabilecekti. Hem şehrin su ihtiyacını karşılayacak hem de aydınlanma için belirtilen miktarda elektrik sağlayacak olan projenin maliyeti ise 74.000 Osmanlı Lirası idi. Projenin, Trabzon tarihi açısından önemli bir isim olan Faik Ahmet BARUTÇU projenin siyasi sebeplerden gerçekleşmediğini belirtmiştir.

Faik Ahmet BARUTÇU
Trabzon milletvekili ve Başbakan Yardımcısı

- Belediye tarafından verilen 7 Aralık 1922 tarihli bir ilanda, Avrupa'da tahsilini tamamlayarak yurda dönmüş olan Mustafa Kaydi Efendi'nin elektrik makinelerini her akşam çalıştırdığı, fakat şimdilik yalnız sokaklar ile büyük gazino ve kahvelerin aydınlatılabileceği belirtiliyordu.
- 1923 yılı başlarında, yani Cumhuriyet'in ilanından hemen önce, Trabzon mahallerinin aydınlatılması için yeni bir teşebbüse girişildi. Eytam Sanayi Mektebi'nde bulunan ve Ruslardan kalan büyük istim makinesi özel idare tarafından belediyeye verilmiş ve Bahriye Atölyesi'nde tamir edildikten sonra Mayıs 1923 sonlarında kullanılabilir hale getirilmiştir.

Geçmiş yıllardan Trabzon sokak hattı

Cumhuriyet Dönemi

Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi

Medya örgütlemesiyle başlayan süreç sonrasında şirketin temelleri atılmış ve ilgili teknik çalışmayı yapmak üzere Tarsus elektrik montaj faaliyetlerini yürüten Fransız Mösyö Ribeau Trabzon'a getirilmiştir(Temmuz 1924).

Proje için Değirmendere yeniden gündeme gelmiş, bölgeden üretilecek elektriğin tüm Trabzon il merkezine, ayrıca Maçka ilçesine yetebileceği tespit olunmuş bu sefer yüksek maliyeti sorun teşkil etmiştir.

İlgili çalışma için Mösyö Ribeau keşiflerine devam etmiştir. Tespitlerinden en uygun yeri Visera(Işıklar) olarak belirlemiş ve 164.000 liraya gerçekleştirilecek Visera Elektrik Santrali'nin fikir olarak temelleri atılmıştır.

Şirket 8 Ocak 1925'te resmen kurulmuştur. Şirketin 60 yıllık imtiyazı aldığı üretim, dağıtım ve satışa dair bilgileri içeren nizamnamesi vekiller heyeti tarafından 3 Mayıs 1925'te kabul edilmiştir.

Dâhili nizamnameye göre; merkezi Trabzon olan şirketin müddeti 60 sene olacaktı. Sermayesi 160.000 Türk lirasından ibaret olup, beheri 10 Türk Lirası kıymetinde 16.000 hisseye bölünmüştür.

Trabzon Belediyesinin 1925 yılı bütçesi sadece 87.397 liraydı

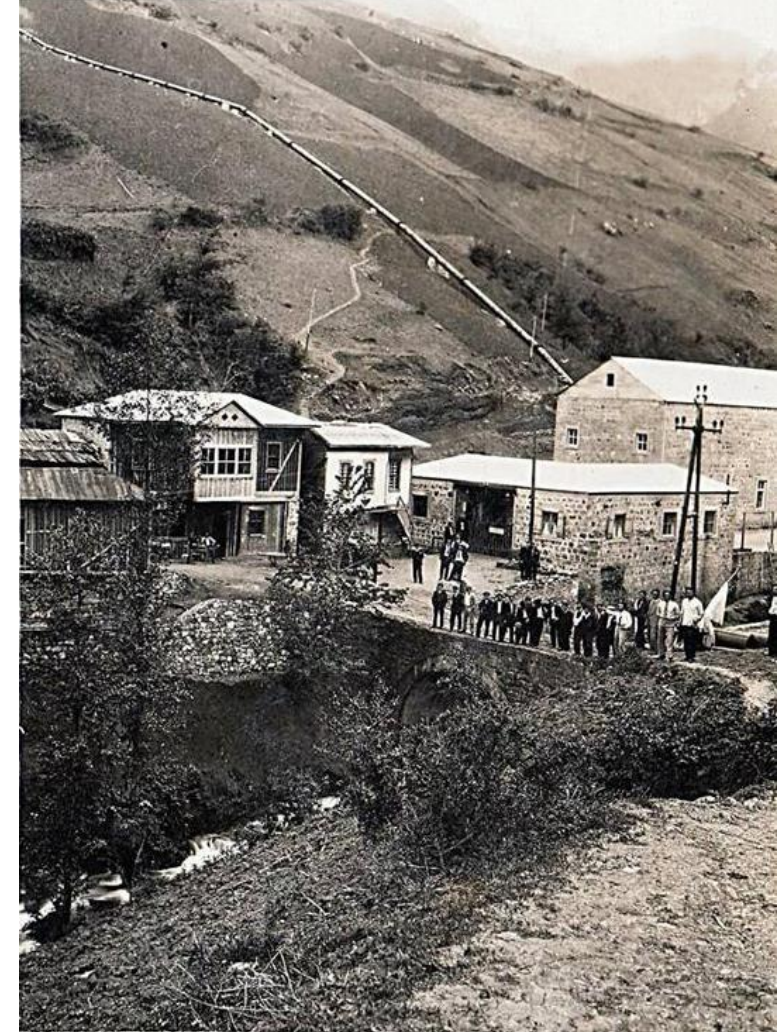

Şirkete Ait Hisse Senedi

Visera Elektrik Santrali

1925 yılı içerisinde Trabzon'daki santralin inşası tamamen, Akçaabat'taki kısmen bitirilmiştir. Yine Visera'daki santral binasının bitirilmesine az kalmıştır. Santral binasına gelecek makinelerin yerleştirilmesi için tüm hazırlıklar tamamlanmıştır. Avrupa'dan 2 türbin, 2 alternatör, 6 transformatör ve 3.000 fincan (izolatör) siparişi yapılmıştır. Havai hat için 10 kilometrelik bir mesafede 270 direk dikilmiştir. Yapım tamamlandığında direk sayısı 512'ye çıkmıştır.

Visera (Işıklar)
Elektrik Santrali

Yaşanan türlü sorunlar ve Bakanlığın müdahalesi sonucunda Mösyö Ribeau ve yetkili firmasıyla ilişki kesilmiştir.

21 Temmuz 1927'de Bergman Elektrik Tesisatı Şirketi ile yeni bir mukavelename imzalanarak, tesisatın geri kalan kısmınının 81.000 Amerikan doları mukabilinde bu şirket tarafından yapımı kararlaştırıldı.

Visera (Işıklar) ve Merkez Konum 38 km.

Visera Elektrik Santrali

Yaşanan türlü sorunlar, yetişmiş insan eksikliğine rağmen çalışmaları sürdürülen, 700,000 lira maliyetle kurulan ve günümüzde dahi hizmetine devam eden Visera Elektrik Santrali 15 Eylül 1929 tarihinde şehri aydınlatmaya başlamıştır.

Santrali Günümüz Görünüşü

Regülatör Alanı ve Yükleme Havuzu

Santral Generatörleri 2x650 kVA güç kapasitesine sahiptir. Günümüzde de 520 kW ve 480 kW olarak yaklaşık olarak aynı gücü üretebilmektedirler.

Generatörlerde üretilen 5 kV'luk gerilim 26 kV'a yükseltilerek (Günümüzde 31,5 kV) şehre iletilmekte idi. Son olarak 220/380 V 'a indirilerek arza sunulmakta idi.

Su potansiyeli olarak santral, 0,67 – 0,75 metreküp/saniye debi ve 250 metre yüksekliğe sahiptir

Generatör ve Türbinleri

Santralin enerji bilgileri ilk yıllarda şöyledir;

Yıllar	Abone Sayısı	Üretim (Kw/s)	Sarfiyat (Kw/s)
1929 (5 ay)	1.00'e yakın ⁴⁰		121.900
1930	1275	981.200	484.170
1931	1621	1.019.700	609.516
1932	1706	942.000	509.365
1938	2584	1.240.260	567.890
1939	3435	1.117.312	626.545
1940	3525	1.209.510	717.368
1943 ⁴¹	4.048 ⁴²		1.586.490

Generatör ve Türbinleri

Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Ocak 1925'te, Türk/yerli sermayenin sanayi girişimi olarak kurulmuş olan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi, taşradaki şehirleşme, sanayileşme ve şirketleşmenin önemli bir adımı olarak tarihteki yerini aldı.

Şirketin en büyük talihsizliği, o dönemde Anadolu'da yaşanan mühendis kıtlığıydı. Böyle bir ortamda, aslında mühendis olmayıp bu alandaki boşluğu iyi değerlendiren ve böylece çeşitli şehirlerde büyük paralar kazanan Mösyö Ribeau isimli Fransız "tayyare zabiti" yaptığı projeler ve işlerle Trabzon Elektrik Şirketi'ni büyük zararlara uğrattı. Böylece, Trabzon'un önde gelen birçok tüccarı iflasın eşiğine geldiği

Tamamen yerli müteşebbislerce kurulan Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketi, başlattığı santrali kurarak 1929'da ilk elektriği Trabzon'a ulaştırdı ve şirket imtiyazının feshedildiği 1940'lı yıllara kadar şehre elektrik sağlayan tek kaynak olmayı başardı.

Günümüz Trabzon Verileri

EPIAŞ Ve EPDK Verilerine Göre Trabzon

Santral Sayısı: 55

Kurulu Güç: 596,72

Lisanslı üretim: 24.142,89 MWh

Tüketici Sayısı: 585.840

Yararlanılan Kaynaklar

- "Cumhuriyet Devrînde Bir Millî Sanayi Örneği: Trabzon Elektrik Türk Anonim Şirketinin Kuruluşu", Murat Küçükuşurlu Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi 3 / 3 (April 2007): 91-116
- "İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Elektriğin Tarihsel Gelişimi (1850-1938)" Nazmiye Özdemir